

2018: samenleving, ziel en denken stonden centraal

Het theologische boekenjaar 2018 was veelkleurig. Auteurs van Martin Luther King tot Nadia Bolz-Weber trokken aandacht. In de boekhandel waren hemelbestormers als Alain Verheij en Tim Vreugdenhil te vinden naast grijze eminenties als Tomás Halík en Rowan Williams.

 Tjerk de Reus Wikipedia

Een impressie van een jaargang boekpublicaties heeft altijd een persoonlijk karakter. Wat de ene lezer opvalt, is voor de ander niet zo belangrijk. Zoveel hoofden, zoveel zinnen, en dan geldt ook nog: smaken verschillen. En wie kan het allemaal overzien? Er verschijnen véél boeken, ook als we ons beperken tot de theologische boekenmarkt. Niettemin valt er een zeker profiel te vinden in het aanbod van uitgeverij, in de sfeer van religie en godsdienst. Dat profiel laat vermoedelijk ook zien waar religieuze, kerkelijke of spirituele mensen mee bezig zijn: de thema's die hen boeien, de bronnen waaruit zij putten. We maken een rondgang langs zes knooppunten.

Knooppunt 1: actualiteit

Hoewel het woord 'theologie' vooral doet denken aan de studeerkamer, ervaren veel theologen een sterke missie om midden in de actualiteit te staan. Al dan niet via Twitter, Facebook of YouTube. Wie graag in deze sfeer het gesprek zoekt met de actualiteit, op en top eigentijds dus, kan kennelijk toch óók de behoefte voelen aan een heus boek. Dat geldt voor Tim Vreugdenhil, Alain Verheij en Reinier Sonneveld. Van dit drietal kreeg Verheij zelfs de Theologie-publicatie-prijs 2018 uitgereikt, voor zijn boek *God en ik* (verschenen in mei). De ondertitel laat zien dat Verheij een bredere vraag op tafel legt: *Wat je als weldenkende 21ste-eeuwer kunt leren van de Bijbel*. Dat is in feite ook de insteek van Tim Vreugdenhil: een zelfverklaarde stand-up theoloog, actief in een experimentele kerk in Amsterdam. Hij schrijft in zijn boek *Stand-up theologie* (mei) over allerlei aspecten

King oriënteerde zich sterk op de actualiteit: de rassenscheiding, de onderdrukking van de zwarte bevolking, het virulente racisme

van de cultuur van vandaag, over wat mensen voelen en waarnemen. Daarin zoekt hij verheldering met behulp van Bijbel en theologie. Iets nadrukkelijker missionair gedreven dan Verheij, deze Vreugdenhil, maar nog steeds duidelijk in gesprek met niet-gelovigen. Bij Reinier Sonneveld, die over onder meer technische ontwikkelingen schrijft in zijn *Gids voor de laatste dagen* (maart), is wat dit betreft het decor verschoven: zijn boek lijkt, hoe actueel en eigentijds ook, komt dicht bij 'verkundiging'.

Knooppunt 2: profetisch

Soms groeien predikers of schrijvers uit tot 'profetische gestalten' dankzij hun rake boodschap. Dat is duidelijk het geval bij Martin Luther King (1929-1968), wiens geweldadige dood in maart 1968 afgelopen jaar herdacht werd. King gaf in zijn toespraken en preken - gebundeld in het boek *Sterk door de liefde* (maart) - blijk van een sterke oriëntatie op de actualiteit van zijn dagen: de rassenscheiding, de onderdrukking van de zwarte Amerikaanse bevolking, het virulente racisme. Daarbij is zonneklaar dat hij putte

uit Bijbelse bronnen. Voor hem kon het niet los van elkaar staan: messiaanse visioenen en politieke actie. Kort na de King-herdenking promoveerde theoloog Kees van Ekris in Groningen op de Engelstalige studie *Making see* (mei), waarin hij preken van onder meer Martin Luther King, Dietrich Bonhoeffer, Desmond Tutu en Rowan Williams analyseerde. Zijn conclusie luidt dat 'het profetische' in een preek ontregelend is: verbijsterend en revolutionair. Tegelijk is het iets heel 'gewoons' voor wie zich wil laten gezeggen door de Bijbel.

Knooppunt 3: samenleving

De samenleving komt dus volop in beeld in de theologie, zowel bij hedendaagse theologen als bij een veel oudere prediker als Martin Luther King. In de West-Europese context is het spreken van de kerk nadrukkelijk bepaald door de oorlog. Gedurende de oorlogsjaren ontdekten leidende figuren in de kerk dat men niet mocht zwijgen bij onrecht (wat wel vaak gebeurd is). Tevens werd het besef wakker dat de kerk iets te bieden heeft aan de seculiere wereld: niet alleen een besef van recht en gerechtigheid, ook een persoonlijke spirituele oriëntatie, ofwel de 'zingeving' die voortvloeit uit het Rijk Gods, dat nu reeds komt. Een groot theoloog op wie dit jaar het licht viel, Willem Visser 't Hooft (1900-1985), heeft in de naoorlogse decennia veel bijgedragen aan de presentie van de kerk in de wereld, in oecumenisch verband. Over hem schreef Jurjen Zeilstra een omvangrijke biografie (september), die licht werpt op de wisselwerking tussen de theologie en het raamwerk van de tijd.

Je kunt het interessante boek van Yvonne Zonderop, *Ongehoofd*

Het christendom zou op de een of andere manier 'in gebruik' moeten blijven, valt uit het boek van Zonderop af te leiden. Maar hoe?

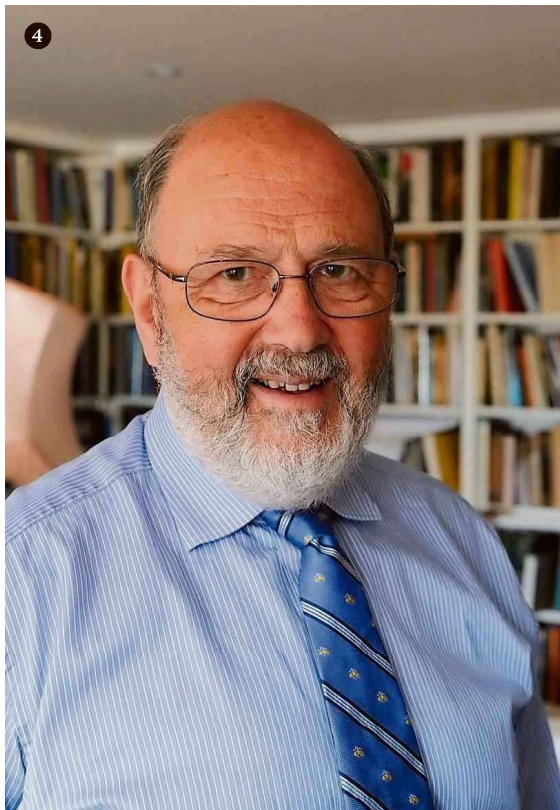
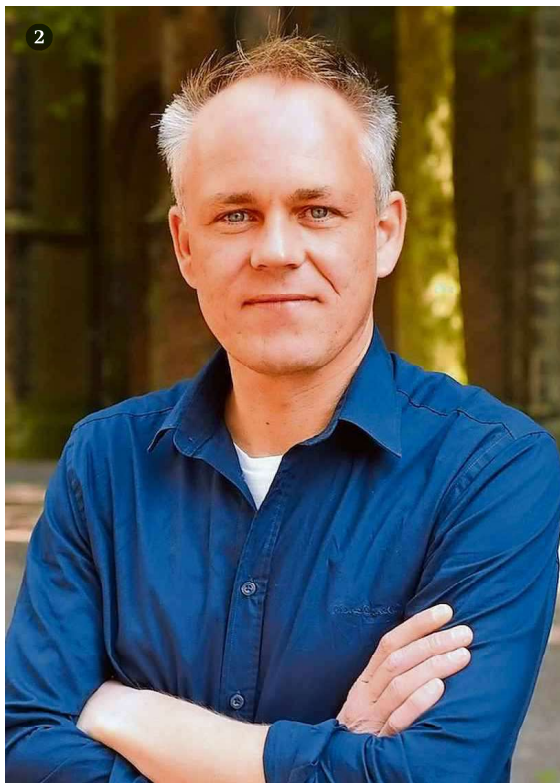
(april), heel goed naast de Visser 't Hooft-biografie lezen. Zonderop beschrijft vanuit een niet-gelovig standpunt wat de samenleving allemaal heeft 'verloren' nu het christendom zo'n enorme teruggang heeft gemaakt. Allerlei punten die Visser 't Hooft onvermoeibaar naar voren schoof als 'onopgeefbaar', blijken nu - zoals Zonderop het schetst - echt ook dingen die we missen. Dat gaat van inspiratie en zingeving tot het vermogen om te dealen met het menselijke tekort. Het christendom zou op de een of andere manier 'in gebruik' moeten blijven, valt uit het boek van Zonderop af te leiden. Maar hoe? Als opgepoetst museumstuk lijkt het toch weinig kans te maken om méér te zijn dan aanjager van gevoelens van nostalgie. Opvallend dat Zonderop wat dit betreft goede woorden wijdt aan Tim Vreugdenhil, die heilig gelooft in de beslissende betekenis van het christelijk geloof voor vandaag, zowel in levens van gelovigen als van niet-gelovigen.

Knooppunt 4: reis naar binnen

Kerk en christendom hóéven natuurlijk niet voortdurend op de

barricaden te staan om het gesprek met de buitenwereld te voeren. Er is ook ruimte voor wat Dag Hammarskjöld (1905-1961) ooit 'de reis naar binnen' heeft genoemd. De gelovige leeft ook bij het besef dat er zo iets als een innerlijke wereld is, waarin de stem van God gehoord kan worden. Anders gezegd, het christendom mikt ook op het hart of de ziel, waar de meest basale oriëntatie van de mens zich aftekent. Dit jaar verscheen een mooie biografie van de Amerikaanse kloosterling en publicist Thomas Merton (1915-1968), geschreven door Jim Forest: *Leven met wijsheid* (maart). Deze mediterende priester kende 'de weg naar binnen' zeer goed, zo blijkt uit de vele boeken die hij schreef, maar dat stond voor hem niet los van de geschiedenis van het geloof ofwel de traditie: de heiligen die ons zijn voorgegaan.

Iemand die je goed naast Merton kunt lezen, is André Louf (1929-2010). Van hem zijn op de tweedehandsmarkt nog wel boeken te vinden, maar niet al te overvloedig. Ook daarom is het mooie boek van Charles Wright over Louf de moeite waard: *De weg van het hart* (mei). Die titel is veelzeggend, waarbij hart staat voor innerlijke warmte en ontvankelijkheid voor God. Maar ook voor mededogen en betrokkenheid bij de medemens. Deze combinatie duikt eigenlijk steeds op bij spirituele of mystieke schrijvers uit de brede katholieke traditie. Het breed opgezette *School van de liefde* (oktober) van Gueric Aerden laat deze tweeslag ook zien. Dit boek biedt een informatief en sympathiek overzicht van de christelijke spiritualiteit uit de traditie van de Cisterciënzers: de kloosterorde waarbij de naam van Bernardus van Clairvaux (1090-1153) hoort.

Knooppunt 5: nadenken

Bij theologie hoort natuurlijk ook het stevige denkwerk. Ofwel datgene wat theoloog Kees van der Kooi ooit 'fatsoenlijk nadenken over God, mens en wereld' noemde: dogmatische, of anders gezegd, systematische theologie. Dat dit ook heel goed op een vriendelijke, uitnodigende manier kan, liet Aad van Egmond recent zien in zijn boek *Het christelijk geloof* (november). Hij maakt op een laagdrempelige manier duidelijk dat er een 'groot verhaal' schuilgaat in de Bijbel en in het christendom, dat te denken geeft. Veel mensen houden hun geloof graag een beetje uit de buurt

houden van 'denken': het zouden verschillende dingen zijn. Van Egmond laat zien dat dit een onnodige tweedeling is, waarmee je jezelf benadeelt. Ook Geurt Roffel deed wat dit betreft een duit in het zakje met zijn proefschrift over 'Jezus als Zoon van God', getiteld: *En wie ben ik volgens jullie?* Hij bespreekt de gedachten die dogmatische theologen daarover hebben ontwikkeld, vanuit diverse takken van het christendom. Bij zijn promotie werd gezegd: 'Met Geurt Roffel wordt dogmatiek weer spannend en avontuurlijk.' En zo is het ook. Het is een gevolg niet alleen van goed en helder willen denken, maar ook van een duidelijk-

Tom Wright laat zien hoe begrippen als offer en paaslam samenkomen in de overwinning op de dood, die met Pasen wordt gevierd

ke persoonlijke betrokkenheid.

Een van de grote kernen waar het christelijke denken steeds weer omheen circelt, is de verzoening door Jezus Christus. In maart verscheen een groot boek dat hier in detail op ingaat, geschreven door de bekende Britse theoloog Tom Wright ●: *Goede vrijdag* (maart). Hij laat zien hoe begrippen als offer en paaslam samenkomen in de overwinning op de dood, die met Pasen wordt gevierd. Wright is iemand die graag zegt dat het Koninkrijk daarmee is 'gelanceerd': het is er nu al, en wij worden uitgenodigd deel te nemen. Nadia Bolz-Weber, een vrolijke getatoeëerde dominee uit

Amerika, baarde opzien met haar boek *Vrijspraak voor losers* (juli), waarin zij net als Tom Wright schrijft over het thema verzoening. Maar deze Bolz-Weber is Luthers, en dat maakt verschil. Waar Wright inzet bij de overwinning, legt Bolz-Weber de focus bij concrete praktijk van mensenlevens, waarin gewoonweg heel veel narigheid, desoriëntatie, afkeer en ergernis aan de orde is. Bolz-Weber is wars van alle idealisme en legt alle nadruk op het feit dat God zich in Jezus vereenzelvigd met onze narigheid - en dat maakt haar boodschap per saldo zeer vrolijk. Het is hetzelfde type vrolijkheid waar ook Luther om bekend staat, en die Bolz-Weber wekelijks verkondigt in haar kerk: House for All Sinners and Saints.

Knooppunt 6: internationale topers

Tot slot, vanuit de internationale theologie krijgen we steeds welkome impulsen, ook dankzij opletten-de uitgevers. Een topper wat dit jaar betreft is zonder enige twijfel de Britse theoloog Samuel Wells, van wie liefst twee boeken verschenen: *Hoe zullen wij dan leven* (juni) en *Wees niet bang* (oktober). Vanzelf mag ook *Raak de wonden aan* (november) van de Tsjechische Tomás Halík een toptitel genoemd worden, evenals de opstellenbundel *Wat doen wij hier?* (december) van de Amerikaanse auteur Marilynne Robinson.

Was 2018 een rijk boekenjaar? De vergelijking met andere jaren is lastig te maken, maar het is zonneklaar dat wie interesse heeft in kerk, theologie en religie, véél plezier heeft kunnen beleven met mooie, inhoudelijk sterke boeken - en gelukkig blijven de meeste titels nog wel even liggen in de boekhandel, wachtend op de weettgierige lezer.